

Vlaanderen
is erfgoed

Onderzoeksrapport

Een tunnel in een waterput (Tielt, W.-VI): Vluchtroute of watervoorziening?

Eindverslag van een toevalsvondst

Agentschap
Onroerend
Erfgoed

COLOFON

TITEL

Een tunnel in een waterput (Tielt, W.-VI): Vluchtroute of
watervoorziening?
Eindverslag van een toevalsvondst

REEKS

Onderzoeksrapporten agentschap Onroerend Erfgoed nr. 383

AUTEUR

Sam De Decker

JAAR VAN UITGAVE

2026

Een uitgave van agentschap Onroerend Erfgoed, Wetenschappelijke
instelling van de Vlaamse Overheid, Beleidsdomein Omgeving
Published by the Flanders Heritage Agency, Scientific Institution of the
Flemish Government, policy area Environment

VERANTWOORDELIJKE UITGEVER

Peter De Wilde

OMSLAGILLUSTRATIE

Zicht vanuit de bakstenen tunnel, in de richting van de verticale schacht
bij het koetshuis in de Nieuwstraat 5 te Tielt.
Copyright agentschap Onroerend Erfgoed, foto: Sam De Decker

agentschap Onroerend Erfgoed
Koning Albert II-laan 15 bus 236
1210 Brussel
T +32 2 553 16 50
info@onroerenderfgoed.be
www.onroerenderfgoed.be

Dit werk is beschikbaar onder de Modellicentie Gratis Hergebruik v1.0.
This work is licensed under the Free Open Data Licence v.1.0.

Dit werk is beschikbaar onder een Creative Commons Naamsvermelding
4.0 Internationaal-licentie. Bezoek
<http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/> om een kopie te zien van
de licentie.

This work is licensed under a Creative Commons Attribution
4.0 International License. To view a copy of this license, visit
<http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>.

<https://doi.org/10.55465/DKKG7130>
ISSN 1371-4678
D/2026/3241/146

////////////////////////////////////

EEN TUNNEL IN EEN
WATERPUT (TIELT, W.-VL).

VLUCHTRROUTE OF
WATERVOORZIENING?

Eindverslag van een toevalsvondst

////////////////////////////////////

SAM DE DECKER

INHOUD

1	ADMINISTRATIEVE GEGEVENS VAN HET PROJECT	5
2	INLEIDING.....	6
3	DE ONDERZOEKSOPDRACHT, WERKWIJZE EN STRATEGIE VAN HET ONDERZOEK.....	7
4	AANPAK VERDER ONDERZOEK, ONDERZOEKSVRAGEN EN POTENTIEEL VOOR WETENSCHAPPELIJK ONDERZOEK	10
5	DE CONTEXT.....	11
5.1	LANDSCHAPPELIJKE CONTEXT.....	11
5.2	HISTORISCHE EN ARCHEOLOGISCHE CONTEXT.....	11
5.2.1	ARCHEOLOGISCHE VOORKENNIS.....	11
5.2.2	HISTORISCHE VOORKENNIS.....	12
6	BESCHRIJVING VAN DE SITE	14
6.1	SPOREN EN STRUCTUREN	14
6.2	INTERPRETATIE VAN DE ARCHEOLOGISCHE SITE.....	18
7	SAMENVATTING.....	22
8	BIBLIOGRAFIE	23
9	BIJLAGEN	24
9.1	INTERVIEW MAURITZ DESMEDT (°1927)	24
9.2	LIJST VAN TEKENINGEN.....	25
9.3	LIJST VAN FOTO'S.....	25
9.4	LIJST VAN FIGUREN	26

1 ADMINISTRATIEVE GEGEVENS VAN HET PROJECT

Tielt, Nieuwstraat 5

Projectcode	2025G226
Naam en erkenningsnummer erkende archeoloog	Agentschap Onroerend Erfgoed (OE) OE/ERK/Archeoloog/2015/00001
Veldwerkleider	Sam De Decker
Locatiegegevens van het onderzochte gebied	
Provincie	West-Vlaanderen
Gemeente	Tielt
Referentieadres	Nieuwstraat 5
Kadastrale informatie	Tielt, 1 ^e afdeling, sectie K, perceel 729x en 729y
Toevalsvondst	
Datum vondst	14/07/2025
Datum melding	14/07/2025
Dossiernummer	ID 257434
CAI	https://id.erfgoed.net/waarnemingen/994467
Begin- en einddatum veldwerk	14/07/2025 – 15/07/2025
Oppervlakte van het onderzoeksgebied	ca. 10 m ²
Terreinwerk	Sam De Decker Johan Van Laecke
Opmetingen en aanmaak kaartmateriaal	Johan Van Laecke
Tekenwerk en plannen	Johan Van Laecke Sylvia Mazereel
Fotografie terrein en vondsten	Sam De Decker Johan Van Laecke
Rapportage	Sam De Decker
Advisering	Marc Dewilde Jan Vandermeulen

2 INLEIDING

Bij de sloop van een bestaande woning in de Nieuwstraat 5 in Tielt werd een bakstenen tunnel¹ aangetroffen en gemeld als archeologische toevalsvondst (ID 257434). De sloopwerken kaderden in de realisatie van een vergunde nieuwbouw van een meergezinswoning. Het gezamenlijke oppervlak van de betrokken percelen bedraagt minder dan 300m², waardoor het project is vrijgesteld van de opmaak van een archeologienota (cf. Onroerenderfgoeddecreet- en besluit).

Deze toevalsvondst was enigszins verwacht: in 2017 werd op het aanpalende perceel (Nieuwstraat 7) een archeologische toevalsvondst gemeld nadat bij renovatiewerken een waterput met een tunnel was aangetroffen. Deze tunnel liep verder naar Nieuwstraat nr. 5, maar was op het einde versperd. Naar aanleiding van de publicatie van het eindverslag van deze voorgaande toevalsvondst² contacteerden de eigenaars van nr. 5 het agentschap Onroerend Erfgoed en maakten zij de sloop- en bouwplannen op nr. 5 bekend. Omdat een beperkt archeologisch onderzoek op deze locatie zou kunnen toelaten om enkele openstaande vragen van het eerdere archeologisch onderzoek te beantwoorden, werd afgesproken om een toevalsvondst te melden van zodra sporen van de tunnel werden aangetroffen.

Dankzij de goede samenwerking met de bouwheer konden de archeologische structuren efficiënt worden vastgelegd, waardoor het onderzoek tot slechts twee dagen beperkt bleef en de hinder voor de werf minimaal was.

Figuur 1: Overzichtsfoto met centraal de verticale schacht en de toegang tot de tunnel (© agentschap Onroerend Erfgoed, foto: Sam De Decker).

¹ Voor de eenvormigheid wordt in de eindverslag consequent de thesaurus-term “tunnel” gehanteerd.

² Dewilde *et al.* 2025.

3 DE ONDERZOEKSOPDRACHT, WERKWIJZE EN STRATEGIE VAN HET ONDERZOEK

Een toevalsvondst moet steeds op korte termijn behandeld te worden. Hierdoor beperkt de onderzoeksoopdracht zich tot het evalueren van het bodemarchief en het ex situ bewaren van mogelijk archeologisch materiaal dat dreigt vernietigd te worden. Binnen de context van een toevalsvondst kan geen voorafgaandelijk bureauonderzoek plaatsvinden.

De archeologische toevalsvondst werd gemeld in de ochtend van 14 juli 2025. Nog diezelfde dag voerden Sam De Decker (agentschap Onroerend Erfgoed, veldwerkleider) en Johan Van Laecke (agentschap Onroerend Erfgoed, landmeter-topograaf) een archeologische terreinregistratie uit. Het terreinonderzoek kon beperkt worden tot maandag 14 juli en de ochtend van dinsdag 15 juli. Er was op het moment van de terreinregistratie nog geen duidelijkheid of de tunnel al dan niet *in situ* behouden zou kunnen worden onder de vloerplaat van de nieuwe meergezinswoning, maar vermoedelijk zou dat niet het geval zijn.

Het onderzoek beperkte zich tot het gedeeltelijk vrij leggen, schoonmaken, opmeten en fotograferen van de tunnel (zowel binnen- als buitenzijde), die in verbinding stond met een bakstenen schacht en aansloot op de gesloopte woning. De tunnel kon betreden worden, maar was op het einde (ter hoogte van de aansluiting op de waterput) dichtgemaakt.

Funderingssporen van de gesloopte woning werden niet nader onderzocht omdat deze geen archeologische kennis zou opleveren.

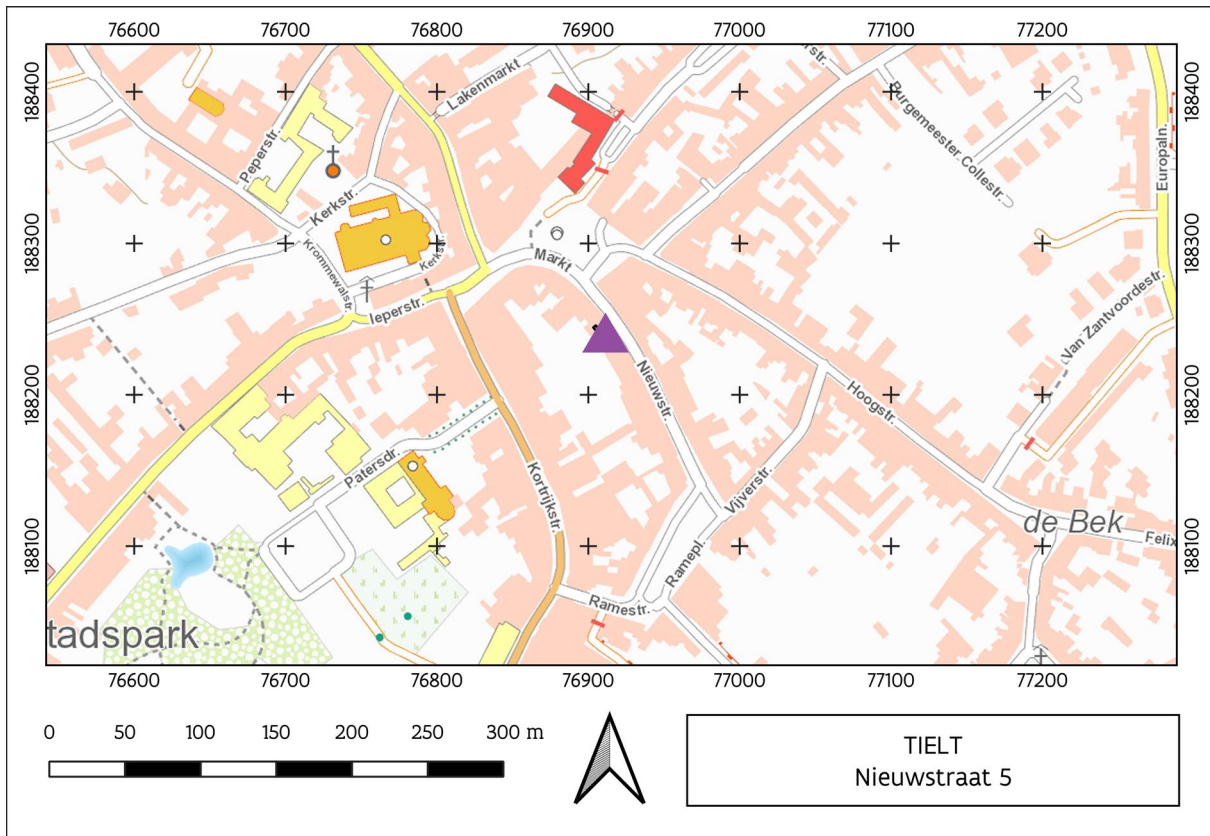
Alle registraties werden uitgevoerd conform de bepalingen van de Code Goede Praktijk, versie 4. De aangetroffen structuren werd als één geheel behandeld, er werden geen spoornummers toegekend. Er werden geen vondsten of monsters verzameld, waardoor geen vondst- of monsternummers zijn uitgeschreven.

Voor het (beperkte) machinale graafwerk kon beroep gedaan worden op Misplon bvba, in opdracht van Bouwbedrijf Jan De Neve bvba.

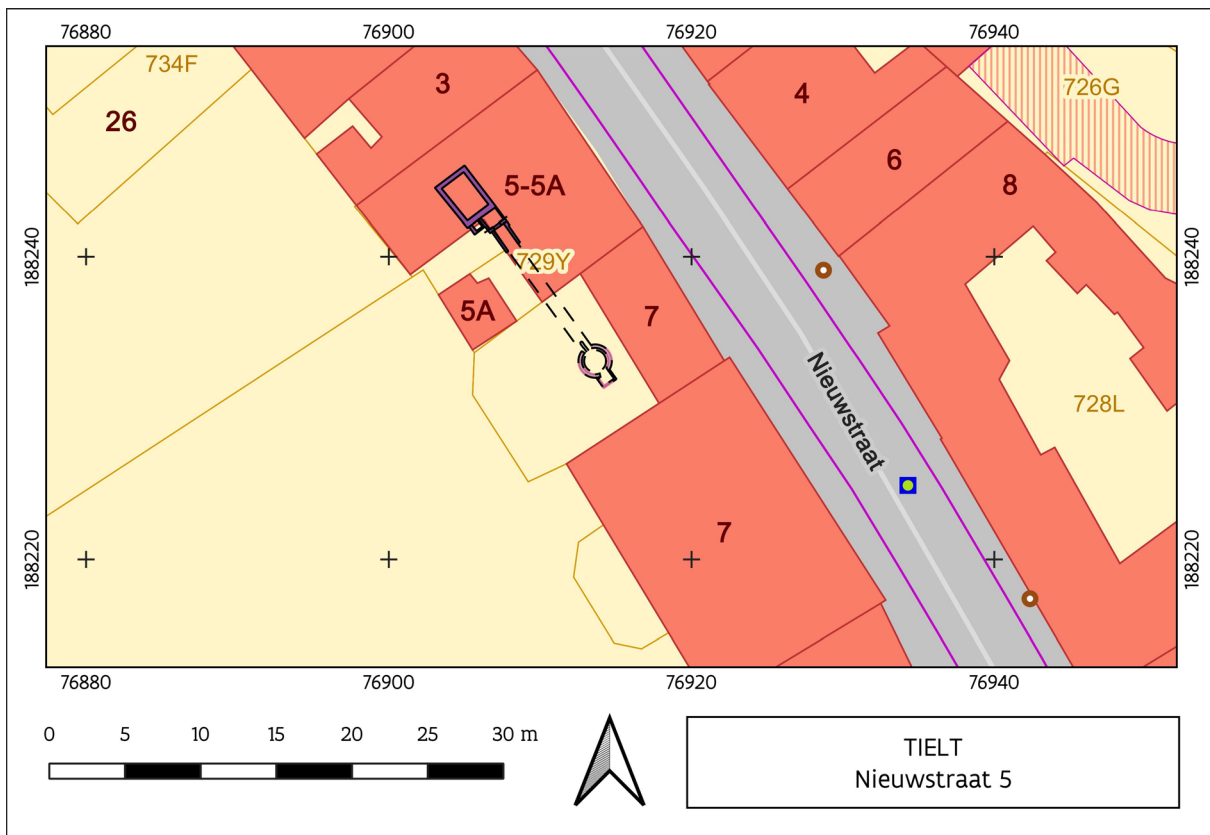
Tijdens de terreinregistratie kon beroep gedaan worden op de ervaring van Marc Dewilde, die de registratie van de toevalsvondst in 2017 uitvoerde en bereid was om meteen af te zakken naar Tielt. Daarnaast bracht ook Jan Vandermeulen, lokale WOI-expert en betrokken bij de rapportage van het eerdere onderzoek, een bezoek aan de werf in Tielt. Hij nam bovendien meteen het initiatief om de voormalige (98-jarige) eigenaar van het gesloopte pand te contacteren en te interviewen. Ook spoorde hij nadien foto's op van meerdere andere tunnels in Tielt. Dhr. Vandermeulen was bij het terreinbezoek bovendien in gezelschap van een kleine delegatie van het Heemkundig Genootschap "de Roede van Tielt", die de onderzoeksresultaten mee willen delen.

Tot slot een bijzonder woord van dank aan de eigenaars, Linda Vermeirsch en Luc De Neve, voor hun interesse, enthousiasme en medewerking.

Figuur 2: Situering van het plangebied op de topografische kaart (© Digitaal Vlaanderen).

Figuur 3: Situering van de toevalsvondst op het GRB, samen met de opmetingen uit 2017 (© Digitaal Vlaanderen).

Figuur 4: De werf gezien vanop de Nieuwstraat, na sloop van de aanwezige bebouwing. Centraal is de beerput goed te zien (© agentschap Onroerend Erfgoed, foto: Sam De Decker).

4 AANPAK VERDER ONDERZOEK, ONDERZOEKSVRAGEN EN POTENTIEEL VOOR WETENSCHAPPELIJK ONDERZOEK

De structuur werd als één geheel behandeld. Er werden geen aparte spoornummers toegekend. Ook zijn geen vondsten aangetroffen of ingezameld die verdere informatie zouden kunnen opleveren over de structuur, evenmin werden contexten aangetroffen die zich lenen voor staalname en natuurwetenschappelijke analyses. Het eindverslag beperkt zich hierdoor tot een bespreking van de geregistreerde structuur, in relatie tot de historische data.

Dit eindverslag bouwt verder op het eindverslag van het onderzoek op het aanpalende perceel Nieuwstraat 7³. Daar werden in 2017 een diepe waterput en een aansluitende bakstenen tunnel gedocumenteerd, die als een vluchtroute uit de Eerste Wereldoorlog werd geïnterpreteerd. De interpretatie en conclusie werden in dat eindverslag met enige voorzichtigheid geformuleerd, omdat er een aantal elementen niet volledig strookten met de interpretatie als vluchtweg. Het nieuwe onderzoek zou hierover uitsluitsel kunnen geven.

Er is in het bijzonder aandacht voor volgende onderzoeksvragen:

- Hoe lang is de tunnel exact en waar mondt de gemetste tunnel precies uit? Strookt dit met een interpretatie als vluchttunnel?
- Hoe verhouden de in- en de uitgang van de tunnel zich tot de bovengrondse panden?
- Zijn er elementen die verwijzen naar de Eerste Wereldoorlog en die het gebruik als vluchtgang bevestigen?
- Indien dit niet het geval zou zijn, hoe kan deze tunnel dan wel geïnterpreteerd en gedateerd worden?

³ Dewilde *et al.* 2025.

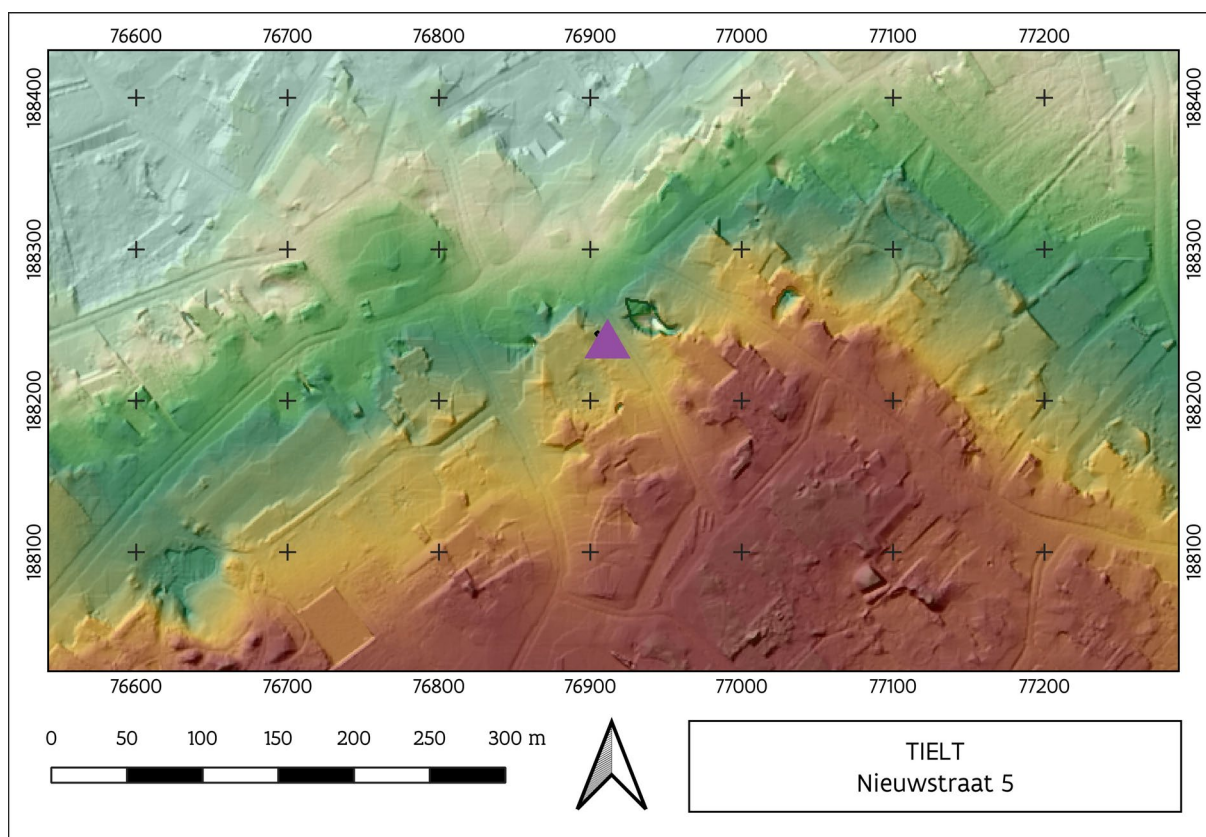

5 DE CONTEXT

5.1 LANDSCHAPPELIJKE CONTEXT

Het plangebied bevindt zich in het centrum van de stad Tielt (West-Vlaanderen), op minder dan 100 meter ten zuiden van de Markt.

Volgens het Digitaal Hoogtebestand Vlaanderen bevindt het plangebied zich op een hoogte van 44m + TAW. De Nieuwstraat en het perceel waarop de toevalsvondst betrekking heeft, hellen af naar het noorden, in de richting van de Poekebeek. De Markt heeft een hoogte van ca. 43 m + TAW. Op de bodemkaart van België staat het plangebied gekarteerd als OB (Bebouwde zone). Volgens de geologische kaart bestaat de ondergrond uit grijsgroene klei die behoort tot het Lid van Pittem. Tijdens het veldwerk werd dit bevestigd door de aanwezigheid van zware en stugge tertiaire klei. De aanwezigheid van deze klei speelt mogelijk een rol in de interpretatie van de tunnel.

Figuur 5: Situering van het plangebied op het Digitaal Hoogtemodel (© Digitaal Vlaanderen).

5.2 HISTORISCHE EN ARCHEOLOGISCHE CONTEXT

5.2.1 Archeologische voorkennis

Tijdens de restauratiewerken aan het aanpalende pand (Nieuwstraat 7) werd in 2017 een smalle verticale schacht aangetroffen, die via een oudere waterput verbonden bleek met een bakstenen tunnel. Deze tunnel liep in de richting van Nieuwstraat 5, maar was na ca. 10 meter versperd. Hierdoor was het niet duidelijk hoe lang de tunnel in oorsprong was, en waar deze uitmondde⁴.

⁴ Dewilde *et al.* 2025.

De waterput bevond zich op de binnenplaats van een statige woning die dateert uit het midden van de 18de eeuw. Uit het onderzoek van de toevalsvondst uit 2017 bleek dat er in het begin van de 20ste eeuw aanpassingswerken werden uitgevoerd aan de gebouwen rond de koer en aan de waterput. Hierbij werd onder meer een verticale schacht gebouwd naast de waterput en werd op een diepte van drie meter een doorgang gekapt naar de waterput. Deze doorgang gaf verbinding met een tunnel aan de overzijde van de waterput, die zich op gelijke hoogte bevond en bereikbaar was via dwarse metalen liggers die bevestigd waren in de waterput.

Op basis van het onderzoek van de toevalsvondst uit 2017 kon een verband tussen de tunnel en watertoevoer niet worden uitgesloten, waarbij er vooral gedacht werd aan een waterput die ook als citerne kon fungeren. Meer waarschijnlijk was echter dat het ging om een vluchtweg uit de Eerste Wereldoorlog. Het pand in de Nieuwstraat 7 maakte immers deel uit van het Duitse hoofdkwartier van het westelijk front en herbergde het kaartenkabinet, waar heel wat belangrijke beslissingen werden genomen over de inzet van de Duitse troepen aan het front (zie verder). Gelet op het strategische belang van het pand is het niet geheel onlogisch dat een ontsnappingsroute of vluchtweg werd aangelegd om het pand in geval van nood te verlaten, of onopgemerkt te betreden. Relevant is ook dat de toegang tot de schacht zich in het interieur van het bijgebouw bevond, wat een heimelijke nadering of vlucht toeliet.

Eén van de cruciale hiaten bij deze vluchtweg-hypothese was de ongekende lengte van de tunnel, en waar de tunnel precies heen liep. Een vraag die dit nieuwe onderzoek hoopt te beantwoorden.

5.2.2 Historische voorkennis

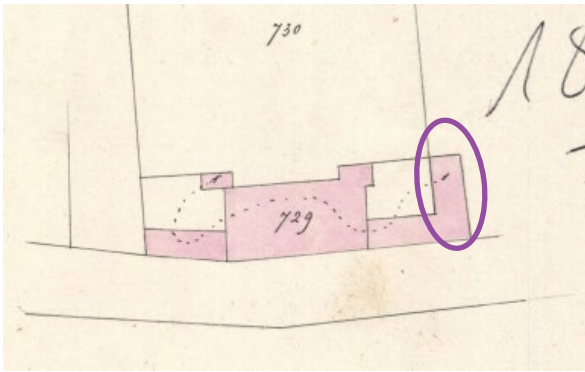
Uit een bouwhistorisch onderzoek uit 2013⁵ blijkt dat de percelen waarop de toevalsvondst betrekking heeft, tot het begin van de 20ste eeuw deel uitmaakten van het aanpalende perceel (Nieuwstraat 7). Het statige herenhuis dat zich op dat laatste perceel bevindt, werd rond 1769 gebouwd door een zekere Pierre Delcambe. Direct ten noorden van de woning bevond zich een smal gebouw parallel met de straat en in het verlengde van de gevel van het herenhuis, vermoedelijk een poortgebouw. Aan de noordzijde van dat poortgebouw grensde een haaks gebouw, dat dwars op de straat georiënteerd was - het actuele nr. 5. De opvallend haakse oriëntatie waarbij het gebouw naar de binnenplaats georiënteerd was en het feit dat dit gebouw structureel bij het herenhuis hoorde, doen vermoeden dat dit in oorsprong het koetshuis was van het herenhuis. Op foto's van net voor de sloop begin juli 2025 is te zien dat de gevel die naar de binnenplaats gericht was opvallende grote spaarbogen had.

Een vergelijking tussen de kadastrale mutatieschetsen van 1874 en 1909 laten zien dat er in die periode ingrijpende wijzigingen worden doorgevoerd aan het gebouwenbestand, wat op basis van de bronnen kan toegeschreven worden aan de aankoop door Loosveldt en De Sutter in 1906⁶. Zo wordt het huidige nr. 5 gesplitst van het moederperceel met de herenwoning. Het herenhuis krijgt perceelnummer 729b, het koetshuis wordt 729c. Het is niet duidelijk of en hoe deze splitsing gematerialiseerd werd.

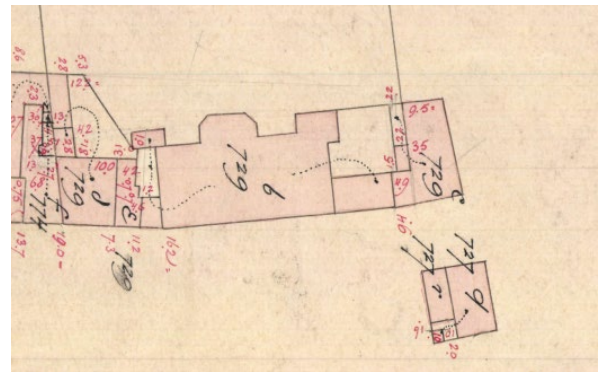
⁵ Pluspuntarchitectuur 2013.

⁶ Dewilde *et al.* 2025.

Figuur 6: Kadastrale mutatieschets 1873, met aanduiding van het plangebied (nr. 5).

Figuur 7: Kadastrale mutatieschets 1909.

Daarnaast worden enkele bijgebouwen opgetrokken: Bij nr. 5 wordt een bijgebouw opgetrokken tegen de voorgevel van het koetshuis, die georiënteerd is naar het herenhuis. Ook aan het herenhuis worden aanpassingen doorgevoerd.

Enkele jaren later breekt de Eerste Wereldoorlog los. In oktober 1914 beslissen de Duitsers om het militaire commando van het Vierde Leger (het AOK of *Armee Ober Kommando IV*) onder te brengen in Tiel: buiten het bereik van de vijandelijke artillerie aan het front, maar zeer centraal en strategisch gelegen, mede door de goede wegen- en spoorweginfrastructuur. Eerst is het de bedoeling dat dit een tijdelijk hoofdkwartier zou zijn. Het verloop van de oorlog beslist evenwel anders en Tiel blijft tot het einde van oorlog het oppercommando van het Vierde Leger huisvesten.

De staf van het oppercommando wordt geïnstalleerd op twee locaties in het centrum van Tiel⁷. Een eerste locatie bevindt zich rond de residentie van opperbevelhebber hertog Albrecht von Württemberg, in de Hoogstraat 26. Het Duitse leger confisqueert daarnaast ook de statige herenwoning in de Nieuwstraat 7 om een deel van de staf van het AOK IV in onder te brengen. De Duitsers beslissen om de woningenrij tussen nrs. 7 en nr. 21 in te richten als één groot kantoor, waarbij alle tussenliggende panden met elkaar verbonden werden. Alle deuren worden dicht gemetst, behalve de deuren van nrs. 17 en 7. In nr. 17 wordt het perscentrum gehuisvest van waaruit alle communicatie over de militaire campagnes aan het westelijk front gecoördineerd wordt. In nr. 7 wordt dan weer het kaartenkabinet ondergebracht en wordt een grote maquette van het front gebouwd, op schaal 1/20.000. Het was precies in dit zenuwcentrum dat de plannen worden uitgewerkt van de eerste gasaanval met chloorgas en de inzet van de vlammenwerper in 1915. Het is ook in deze kantoren dat het Duitse opperbevel in 1917 een nieuw verdedigingssysteem uitwerkt met vier opeenvolgende bunkerlijnen (de *Flandern-stellung*), wat later een enorme menselijke tol eist van de geallieerde legers⁸.

Op basis van deze omschrijving maakte Nieuwstraat 5, het voormalige koetshuis, geen deel uit van het kaartenkabinet. Dit zou erop kunnen wijzen dat het perceel met het koetshuis fysiek gescheiden was het perceel met het herenhuis, bijvoorbeeld door een tuinmuur.

⁷ Zie Dewilde *et al.* 2025 voor een gedetailleerde beschrijving.

⁸ Vandermeulen 2008, 44-48.

6 BESCHRIJVING VAN DE SITE

6.1 SPOREN EN STRUCTUREN

Op het moment van de melding van de toevalsvondst was de bestaande bebouwing van Nieuwstraat 5 bovengronds gesloopt. De contour van de gesloopte woning met daarin de kern van het 18de-eeuwse koetshuis, was duidelijk te herkennen in de nog aanwezige fundering.

Centraal in het koetshuis, op de plaats waar op basis van de initiële projectie verwacht werd dat de tunnel zou uitmonden⁹, bevond zich een kleine overwelfde kelderruimte (2,8 m op 1,9 m). Zowel de vorm en de afmetingen als de gecementeerde binnenzijde maakten duidelijk dat dit een beerput was. Er was geen spoor van een toegang of van een tunnel die in deze kelder zou uitgeven. Aan de zuidzijde bevond zich enkel een klein vierkant ruimgat.

Vlakbij de beerput maar aan de buitenzijde van de gevel van het koetshuis (dus op de voormalige binnenplaats), was een vierkante gemetste schacht aanwezig (110 cm op 95 cm). Deze schacht had een diepte van ongeveer 3 m ten opzichte van het maaiveld en was onderaan bekleed met een waterkerende mortel. Er waren geen sporen te zien van een deur of trap waaruit kan afgeleid worden dat de schacht enkel van bovenaf toegankelijk was, vermoedelijk met een losse ladder¹⁰. De schacht was gemetst met bakstenen van 21 x 10 x 5 cm. Op basis van de metselverbanden kon worden afgeleid dat de schacht jonger was dan de gevel van het koetshuis en dat deze dus in een latere fase aan het gebouw werd toegevoegd.

De schacht was volledig dichtgestort met puin. Plastic speelgoed dateert dit puin na de Tweede Wereldoorlog.

Aan de binnenzijde van de schacht was onderaan een doorbreking aanwezig, waarin de tunnel uitmondde. De tunnel strekte zich in zuidoostelijke richting uit. Op basis van het metselverband¹¹ lijken de schacht en de tunnel gelijktijdig te zijn gebouwd. Wel is het opmerkelijk dat de doorgang naar de tunnel (ca. 88 cm op 55 cm) overduidelijk in de wand van de schacht is gehakt.

De bodem van de schacht bevond zich ongeveer 20 cm dieper dan de bodem van de tunnel. Op de overgang van tunnel naar schacht bevond zich een soort kleine dorpel met centraal een gootachtige uitsparing. De uitwerking met mortel geeft aan dat dit een intentionele uitsparing was.

Gemeten vanaf de schacht had de tunnel een lengte van 9,7 m. Aan het uiteinde bevond zich een triplex-plaat, die de aansluiting met de waterput afsloot. Achter deze plaat bevond zich stortzand, wat erop lijkt te wijzen dat de waterput in 2017 werd gedempt. Deze tunnel is dan ook exact dezelfde constructie als de tunnel die werd onderzocht in 2017, met een breedte van 75 cm aan de bodem tot 84 cm aan de aanzet van het tongewelf en een hoogte die varieerde van 115 tot 121 cm.

Vanuit de tunnel was duidelijk te zien dat de doorgang tussen waterput en tunnel uitgehakt was (ca. 70 op 50 cm).

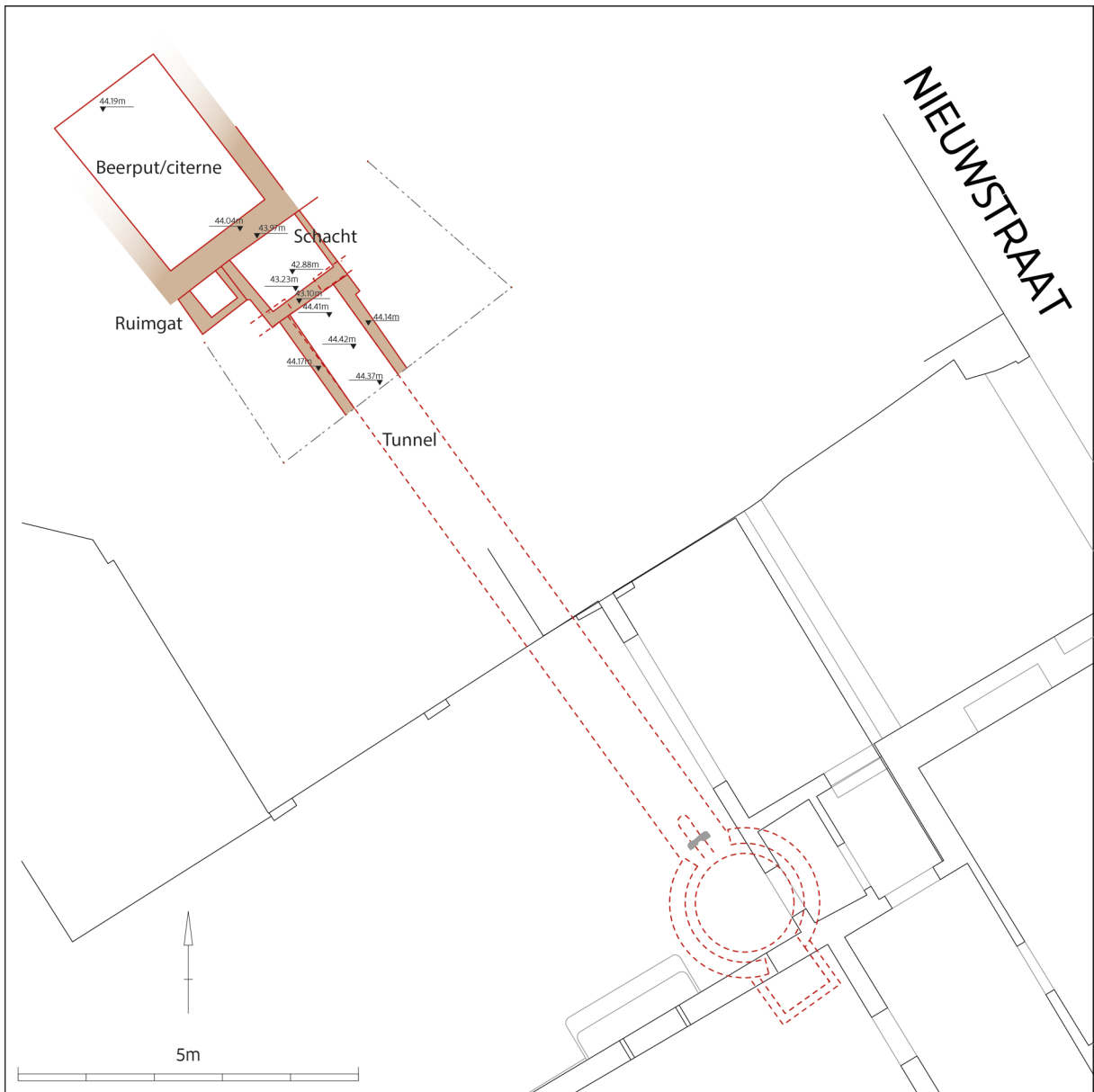
De hele constructie is consequent opgetrokken met bakstenen van 21 x 10 x 5 cm en gemetst met harde kalkmortel. De tunnel bleek gebouwd in een open sleuf.

⁹ De wilde *et al.* 2025, 13.

¹⁰ In functie van het verwijderen van het puin uit de schacht werd één van de zijwanden gecontroleerd en onder archeologische begeleiding doorbroken.

¹¹ Dit was vooral duidelijk aan de buitenzijde van de tunnel, die voor een klein deel werd vrijgemaakt.

Figuur 8: Overzichtsplan. De opgemeten structuren in Nieuwstraat 5 zijn aangeduid in bruin. De stippellijn geeft het verdere verloop van de tunnel en de waterput aan (© agentschap Onroerend Erfgoed).

Figuur 9: Overzicht vanuit het zuidoosten, met zicht op de tunnel, verticale schacht, ruimgat en beerput (die zich in het koetshuis bevond) (© agentschap Onroerend Erfgoed, foto: Sam De Decker).

Figuur 10: Bovenzicht op de schacht en de toegang tot de tunnel, overzicht vanuit het zuidoosten (© agentschap Onroerend Erfgoed, foto: Sam De Decker).

Figuur 11: Zicht vanuit de beerput, richting Nieuwstraat 7 (© agentschap Onroerend Erfgoed, foto: Sam De Decker).

Figuur 12: Binnenzicht van de tunnel richting waterput, overzicht vanuit het zuidoosten (© agentschap Onroerend Erfgoed, foto: Sam De Decker).

Figuur 13: Binnenzicht van de tunnel richting koetshuis, overzicht vanuit het zuidoosten (© agentschap Onroerend Erfgoed, foto: Sam De Decker).

Figuur 14: Dichtgemaakte aansluiting met de waterput, overzicht vanuit het zuidoosten (© agentschap Onroerend Erfgoed, foto: Sam De Decker).

Figuur 15: Aansluiting met de verticale schacht, overzicht vanuit het zuidoosten (© agentschap Onroerend Erfgoed, foto: Sam De Decker).

6.2 INTERPRETATIE VAN DE ARCHEOLOGISCHE SITE

In het eindverslag van het onderzoek van de toevalsvondst uit 2017 werd de hypothese naar voor geschoven dat de tunnel een vluchtweg uit WO I kon zijn¹². Het nieuwe onderzoek liet toe om de constructie letterlijk van de andere kant te bekijken. Daarnaast bracht het onderzoek ook enkele nieuwe feiten naar boven die de interpretatie van de structuur in een ander licht stellen.

1. Het **archeologisch onderzoek** liet toe om zowel het begin- als het eindpunt van de tunnel duidelijk te registreren en de totale lengte hierdoor te bepalen op net geen 10 meter. De tunnel mondt niet uit in een kelder, zoals verwacht werd, maar in een diepe verticale schacht die enkel met een mobiele ladder toegankelijk was. Er waren geen sporen van vaste treden of sporten die in de muur bevestigd waren. De schacht is smal (110 op 95 cm), maar ruimer dan de schacht bij Nieuwstraat 7 (77 op 65 cm).

De toegang tot deze verticale schacht bevond zich voor de voorgevel van het 18de-eeuwse koetshuis (georiënteerd naar het herenhuis). Volgens de kadastrale plannen werd er tussen 1873 en 1909 op deze plaats een bijgebouw opgetrokken. Dit betekent dat de toegang tot de schacht en tunnel zich in WO I in dit bijgebouw bevond. Uit het terreinonderzoek bleek verder dat de tunnel in een open sleuf werd aangelegd. Als er zich in 1909 op deze plaats een bijgebouw bevond, dan impliceert dit dat de tunnel werd aangelegd vóór de bouw van het bijgebouw en van voor 1909 dateert.

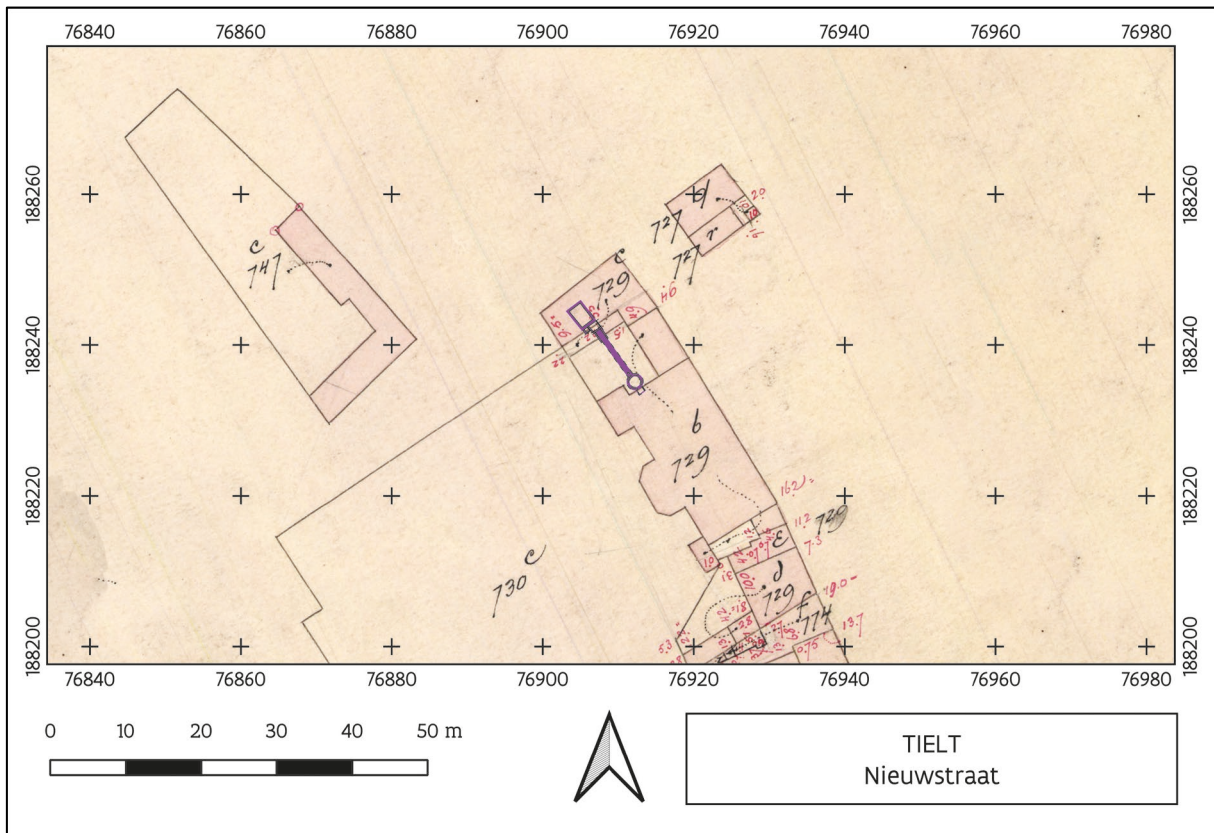
Verder blijkt uit de kadasterplannen dat het koetshuis in het begin 20ste eeuw kadastraal werd afgescheiden van het herenhuis. Vandaag bevindt zich een tuinmuur op de kadastrale grens, maar

¹² Dewilde *et al.* 2025.

het is niet duidelijk of deze muur teruggaat tot de opsplitsing van de percelen. Dat is zeker niet onmogelijk, maar moeilijk te verifiëren.

Tot slot blijven de kleine afmetingen in het oog springen: de tunnel is gemiddeld 1,2 m hoog en 80 cm breed, maar de doorgangen aan het begin- en eindpunt meten nauwelijks 80 op 50 cm.

Figuur 16: Vereenvoudigde projectie van de in 2017 en 2025 geregistreerde structuren (tunnel, beerput, waterput, aan elke zijde van de tunnel een schacht) op het kadasterplan van 1909.

2. Kort na het terreinonderzoek nam Jan Vandermeulen een **interview** af met Maurice Desmedt, die in 1950 het pand in de Nieuwstraat 5 betrok en de daar aanwezige bakkerij overnam¹³. Uit de getuigenis blijkt dat de tunnel gekend was bij de bewoners en tot de jaren 1950 toegankelijk was, via de schacht. Er komt duidelijk naar voor dat er in de tunnel een loden buis lag, langs waar er water kon opgetrokken worden uit de grote waterput van nr. 7. Hiervoor was een grote en zware pomp vereist, die zich boven de verticale schacht bevond: niet alleen lag de waterput 10 meter verderop, het waterpeil in die waterput bevindt zich er ook zeer diep¹⁴.
3. Het onderzoek van deze toevalsvondst vormde meteen ook een aanleiding om het **archeologisch onderzoek uit 2017** opnieuw te bekijken¹⁵. Enkele zaken vielen hierbij op:
 - In de verticale schacht die werd aangetroffen in Nieuwstraat 7, was op het moment van het onderzoek in 2017 een grote loden buis aanwezig. Op de foto's bestaat deze buis uit segmenten van ongeveer anderhalve meter lang, en heeft ze een diameter van ca. 10 cm. Deze buis hing verticaal in de schacht. Bovendien bevond de verticale schacht van nr. 7 zich net als bij het koetshuis in een bijgebouw.

¹³ Het integrale interview is opgenomen als bijlage 1.

¹⁴ Tijdens het onderzoek in 2017 bevond het waterpeil zich op 9 meter onder het maaiveld.

¹⁵ Dewilde *et al.* 2025.

- De overgang van de tunnel naar de waterput is op de bodem licht afhellend. Opmerkelijk is dat er centraal een steen is uitgespaard, en vervangen door een houten balkje. Op de foto's lijkt de helling geen uitschuring te zijn, maar een doelbewuste afhellende overgang.

Figuur 17: Beeld uit 2017 van de schacht, met loden buis (© agentschap Onroerend Erfgoed, foto: Franky Wyffels)

Figuur 18: Detailopname uit 2017 van de overgang tunnel - waterput (© agentschap Onroerend Erfgoed, foto: Franky Wyffels).

Op basis van al deze bevindingen blijft de hypothese van een vluchtweg voor het Duitse oppercommando moeilijk overeind. Er kan zeker niet uitgesloten worden dat de tunnel tijdens WO I in geval van nood kon worden gebruikt om te vluchten of te schuilen, maar daarvoor lijkt de constructie niet ontworpen. Niet alleen zijn de afmetingen van tunnel en schachten erg klein, ook de in- en uitgang met mobiele ladders en een wankel loopplank over de diepe waterput roepen vragen op. Bovendien zijn er sterke aanwijzingen dat de tunnel werd gebouwd vóór 1909.

Het onderzoek van de nieuwe toevalsvondst levert echter duidelijke aanwijzingen dat de tunnel in verband staat met waterbevoorrading. De afsplitsing van het koetshuis, vermoedelijk tussen 1906 en 1909, leidde er immers toe dat de grote waterput op de binnenkoer van het herenhuis niet meer bereikbaar was voor de bewoners van het koetshuis. Blijkbaar was het eenvoudiger om een tunnel te bouwen en daarin een zware en dure loden buis te plaatsen om water aan te trekken uit de bestaande waterput met een pomp, dan om een nieuwe en diepe waterput te graven in de stugge kleibodem.

De plaatsing van een zware pomp die via een loden buis verbonden was met de waterput heeft mogelijk ook te maken met veranderde comforteisen in het begin van de 20ste eeuw. Het liet immers toe het water direct in de woning binnen te trekken, terwijl men voorheen steeds water moest "putten" op de koer. Ook de overwelfing van de grote waterput past in hetzelfde plaatje.

Ook in Nieuwstraat 7 werd een bijgebouw opgetrokken waarin de verticale schacht uitmondt en ook deze schacht bevatte een loden buis die vermoedelijk was aangesloten op een zware pomp om het water rechtstreeks in huis te trekken.

De vraag blijft tenslotte waarom het noodzakelijk was om een tunnel met dergelijke afmetingen aan te leggen. Kon men de loden buis niet gewoon ingraven? Mogelijk was de aard van de loden buis dermate dat men het wenselijk vond om deze steeds te kunnen bereiken, waarbij de tunnel dienst deed als inspectiegang. Daarnaast was het in die periode niet ongebruikelijk om grote bakstenen gangen te bouwen, met afmetingen die gelijkaardig zijn aan de tunnel in de Nieuwstraat. Zo bevat de Beeldbank van Tielte enkele foto's van werkzaamheden op de Markt in Tielte in de jaren 1990, waarop duidelijk bakstenen gangen te zien zijn. Naar analogie met andere steden in Vlaanderen gaat het wellicht om gemetste rioleringen of overwelingen van een waterloop.

Figuur 19: Twee gangen/tunnels op de Markt (© Beeldbank Roede van Tielte)

Figuur 20: Minstens één van de constructies was relatief lang – vermoedelijk zijn dit oude rioleringen (© Beeldbank Roede van Tielte)

7 SAMENVATTING

In juli 2025 werd een woning gesloopt in Nieuwstraat 5 in Tiel, om plaats te maken voor een nieuwbouwproject. De gesloopte woning was het voormalige koetshuis van de herenwoning in Nieuwstraat 7.

Bij de sloopwerken kwamen een verticale schacht en een bakstenen tunnel aan het licht. Deze vondst was verwacht, omdat in 2017 in Nieuwstraat 7 de andere zijde van de tunnel was onderzocht na melding van een toevalsvondst. In het eindverslag van dat onderzoek werd de tunnel voorzichtig geïnterpreteerd als vluchtweg uit WO I, in relatie tot het hoofdkwartier van het Duitse Vierde Leger dat zich in het pand bevond. Er bleven echter nog vragen en onzekerheden, en deze nieuwe toevalsvondst liet toe om de structuur letterlijk van de andere kant te bekijken.

Het onderzoek van de nieuwe toevalsvondst leert dat een interpretatie als militaire vluchtweg moeilijk overeind blijft, al kan de tunnel in geval van nood wel gebruikt zijn om te schuilen of te vluchten. Alles wijst er echter op dat deze tunnel kort voor het uitbreken van de Eerste Wereldoorlog werd aangelegd om de waterbevoorrading van het koetshuis te verzekeren, nadat deze was afgesplitst van het hoofdgebouw tot een apart perceel. In de tunnel lag een loden buis waarop een zware pomp was aangesloten en waarmee water uit de waterput van het herenhuis in het voormalige koetshuis kon worden binnengetrokken. Mogelijk hebben de werken evenzeer te maken met veranderende comforteisen. Uit de foto's van 2017 blijkt dat ook in het herenhuis een loden buis aanwezig was die verbonden was met de waterput, waardoor ook hier een directe watertoevoer was binnenin de woning.

8 BIBLIOGRAFIE

DEWILDE M. WYFFELS F. & DE DECKER S. 2025: *Een tunnel in een waterput (Tielt, W-VI); een vluchtroute uit de Eerste Wereldoorlog? Eindverslag van een toevalsvondst*, Onderzoeksrapporten Agentschap Onroerend Erfgoed 356, Brussel. <https://doi.org/10.55465/MZKL6025>

PLUSPUNTARCHITECTUUR 2013: *Classicistisch herenhuis voormalig kaartenkabinet WO1, Nieuwstraat 7, 8700 Tielt. Bouwhistorische nota*, Onuitgegeven nota bij het restauratiedossier.

VANDERMEULEN J. 2008: *Thielt 1914- 1918. Strategische hoogte voor hertogen en prinses. Een wandelroute, De Roede van Tielt*, Tielt.

9 BIJLAGEN

9.1 INTERVIEW MAURITZ DESMEDT (°1927)

door Jan Vandermeulen, 14/07/2025

Ik werkte als bakker in de Panne in een eigen bakkerij als we hoorden -we zijn 1950- dat bakkerij Wielfaert in Tielt was over te nemen en mijn vrouw, een Tieltse, wilde weer naar Tielt. Het huis was al aan een ander toegewezen, maar de notaris die wist dat wij Tieltenaars waren trok ons voor en zo konden wij het huis kopen (Nieuwstraat 5).

Bakker Wielfaert was een ouderwetse bakker; zijn zaak had hij wat teloor laten gaan. Uiteindelijk bakte hij 's avonds in Tielt, ging overdag in Brussel werken en zijn kinderen verdeelden dan in Tielt zijn brood.

Er was geen riolering, wel een 'vuilput' op de koer die in kasseistenen gelegd was. De eerste jaren hebben we ons verholpen met die ouderwetse bakkerij. Er was geen waterleiding. Wel een pompeput die in huis Speybrouck (Nieuwstraat 7) lag. Dat zat zo. Van de straatkant gezien had je rechts de aalput – een houten plank met een gat in. Links van die aalput was de keuken. In de keuken stond den 'Diepzuiger'. Dat was een grote pomp, 2 meter of zo, met een heel lange arm. Daaraan moesten we zwengelen om ons putwater, dat van bij Speybroucks kwam, voor de bakkerij te krijgen.

Na een jaar of vijf hebben we gemoderniseerd. De vuilput op de koer uitgebroken, de koer geplaveid, riolering geleid naar de straat. We moesten daarvoor heel diep in de klei delven en ook een waterleiding leiden. We hebben dan meteen onze keuken gemoderniseerd. We hebben die diepzuiger afgebroken. Aan de voet van die diepzuiger in de keuken lag er een deksteen. Als we die opheften kwamen we in een diepe vierkant schoongemetste put. Dat was diep want je moest er met een ladder in. In die put kwam er een gang uit die recht naar Speybroucks liep.

Vanaf die diepzuigerpomp vertrok er een loden darm, alleszins 10 cm. diameter. Die loden darm ging via die put naar die gang van Speybroucks naar de pompeput van Speybroucks. Ik ben in die gang gekropen om die zware loden darm uit te trekken die we niet meer nodig hadden omdat we nu stadswater hadden. Ik moest een touw rond die darm doen en heel hard trekken en bovenin in de keuken stond mijn schoonvader die ook trok. Ik heb dan ook die pompeput gezien, van verre, want dat was gevaarlijk in die gang zonder licht. In die gang moest je 'gestopen' staan. Wij hebben dan dat lood verkocht aan ijzermarchand Schaper Dhondt.

Ik wist ook dat er in die gang nog een zijgang was die naar de Kortrijkstraat liep. Dat was nog een restant van de Duitsers in '14-'18 die daar hun hoofdkwartier hadden. Ik heb die zijgang niet gezien, want ik heb mij nooit verder in die gang gerisikeerd, door het gevaar van die pompeput. Maar in Tielt was dat geweten van die zijgang. Er lag daar trouwens een onderstand in den hof.

Naam	Omschrijving
20250714_135448.jpg	Profiel en insteeksleuf tunnel
20250714_135456.jpg	Detail van de aansluiting schacht-tunnel (in verband)
20250714_135555.jpg	Detail bodem schacht
20250714_135657.jpg	Detail ingang tunnel
20250714_135700.jpg	Detail ingang tunnel
20250714_135704.jpg	Detail overgang tunnel-schacht
20250714_135843.jpg	Binnenzicht tunnel, richting waterput
20250714_135848.jpg	Binnenzicht vloer tunnel
20250714_140446.jpg	Binnenzicht tunnel richting schacht
20250714_140507.jpg	Binnenzicht uitgang tunnel
20250714_160709.jpg	Restant plank NW-wand schacht
20250715_092440.jpg	Profiel en insteeksleuf tunnel

9.4 LIJST VAN FIGUREN

Figuur 1: Overzichtsfoto met centraal de verticale schacht en de toegang tot de tunnel (© agentschap Onroerend Erfgoed, foto: Sam De Decker).....	6
Figuur 2: Situering van het plangebied op de topografische kaart (© Digitaal Vlaanderen).....	8
Figuur 3: Situering van de toevalsvondst op het GRB, samen met de opmetingen uit 2017 (© Digitaal Vlaanderen).....	8
Figuur 4: De werf gezien vanop de Nieuwstraat, na sloop van de aanwezige bebouwing. Centraal is de beerput goed te zien (© agentschap Onroerend Erfgoed, foto: Sam De Decker).....	9
Figuur 5: Situering van het plangebied op het Digitaal Hoogtemodel (© Digitaal Vlaanderen).....	11
Figuur 6: Kadastrale mutatieschets 1873, met aanduiding van het plangebied (nr. 5).....	13
Figuur 7: Kadastrale mutatieschets 1909.....	13
Figuur 8: Overzichtsplaan. De opgemeten structuren in Nieuwstraat 5 zijn aangeduid in bruin. De stippellijn geeft het verdere verloop van de tunnel en de waterput aan (© agentschap Onroerend Erfgoed).....	15
Figuur 9: Overzicht vanuit het zuidoosten, met zicht op de tunnel, verticale schacht, ruimgat en beerput (die zich in het koetshuis bevond) (© agentschap Onroerend Erfgoed, foto: Sam De Decker).....	16
Figuur 10: Bovenzicht op de schacht en de toegang tot de tunnel, overzicht vanuit het zuidoosten (© agentschap Onroerend Erfgoed, foto: Sam De Decker).....	17
Figuur 11: Zicht vanuit de beerput, richting Nieuwstraat 7 (© agentschap Onroerend Erfgoed, foto: Sam De Decker).....	17
Figuur 12: Binnenzicht van de tunnel richting waterput, overzicht vanuit het zuidoosten (© agentschap Onroerend Erfgoed, foto: Sam De Decker).....	17
Figuur 13: Binnenzicht van de tunnel richting koetshuis, overzicht vanuit het zuidoosten (© agentschap Onroerend Erfgoed, foto: Sam De Decker).....	17
Figuur 14: Dichtgemaakte aansluiting met de waterput, overzicht vanuit het zuidoosten (© agentschap Onroerend Erfgoed, foto: Sam De Decker).....	18
Figuur 15: Aansluiting met de verticale schacht, overzicht vanuit het zuidoosten (© agentschap Onroerend Erfgoed, foto: Sam De Decker).....	18
Figuur 16: Vereenvoudigde projectie van de in 2017 en 2025 geregistreerde structuren (tunnel, beerput, waterput, aan elke zijde van de tunnel een schacht) op het kadasterplan van 1909.....	19
Figuur 17: Beeld uit 2017 van de schacht, met loden buis (© agentschap Onroerend Erfgoed, foto: Franky Wyffels).....	20
Figuur 18: Detailopname uit 2017 van de overgang tunnel - waterput (© agentschap Onroerend Erfgoed, foto: Franky Wyffels).....	20
Figuur 19: Twee gangen/tunnels op de Markt (© Beeldbank Roede van Tielt).....	21
Figuur 20: Minstens één van de constructies was relatief lang – vermoedelijk zijn dit oude rioleringen (© Beeldbank Roede van Tielt).....	21

